

Anna Aguado *

LA HISTORIOGRAFIA CONTEMPORANEISTA A LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA EN EL PRIMER FRANQUISME

A la Universitat de València, els anys anteriors a l'anomenada "renovació" historiogràfica de finals dels anys cinquanta i començament dels seixanta –anys ja més coneguts i que queden fora d'aquesta reflexió– es caracteritzen per una molt lenta i progressiva evolució a partir d'un punt de partida de buit cultural i de repressió ideològica.

Inicialment, als anys immediatament posteriors a la guerra –fonamentalment els quaranta–, les escasses publicacions estaven impregnades d'una fraseologia feixista, un pensament tradicional i conservador quan no clarament nacional-catòlic, i uns continguts temàtics enormement erudits i positivistes les poques vegades que es realitza alguna investigació. Posteriorment, es passarà a una situació de transició i de millora qualitativa, tant per la temàtica com pels plantejaments, particularment amb la inflexió representada per l'arribada a València de José María Jover, però a la vegada serà una etapa durant la qual, significativament, desapareix *Saitabi*, la revista de la Facultat, fins els anys seixanta.

Una primera aproximació a aquesta historiografia és la que podem iniciar estudiant la producció contemporaneista apareguda a la revista *Saitabi* d'aquests anys, així com les diverses seccions i notícies que hi apareixen, i que permeten apropar-se a l'ambient acadèmic i intel·lectual del moment. Una aproximació més exhaustiva necessitaria d'una investigació molt més profunda i completa: publicacions dels professors en altres àm-

* Universitat de València.

bits, tesines i tesis realitzades i dirigides, etc. Però com exemple de reflexió i referent significatiu, pensem que l'anàlisi de la producció contemporaneista de la revista és en si mateixa suficientment significativa, encara que no abaste totes les vessants possibles.

Com sabem, els inicis de *Saitabi* com a revista universitària –a banda dels dos primers números de 1940 i 1941 publicats a Xàtiva– es produeix l'any 1942, formalment com revista del Laboratori d'Arqueologia de la Facultat de Filosofia i Lletres, i dirigida per Manuel Ballesteros Gaibrois, qui mantindrà tota la dècada dels quaranta la direcció de la revista fins la seua marxa a Madrid i la seua substitució per Pablo Álvarez Rubiano l'any 1949. Però de fet va funcionar com revista de totes les especialitats d'Història ja des d'aquesta primera etapa que arriba fins al 1953.

Aquesta característica, en una facultat que aleshores comptava amb un nombre molt reduït de professorat i alumnat, és ja un símptoma d'un dels trets que considerem característics de l'especialitat contemporaneista al període analitzat: l'escàs interès i preocupació cap a la història contemporània que es produïa a la primera Universitat franquista, i que menava l'escassa investigació històrica que es feia cap a l'arqueologia o la història medieval fonamentalment. I d'altra banda, en el cas de les càtedres d'història moderna i contemporània –aleshores estaven unides ambdues especialitats–, l'interès acadèmic es dirigia més bé cap a la història moderna per considerar-se –des d'una determinada concepció historiogràfica vinculada al saber oficial hegemònic aleshores– que la vertadera història, la història en majúscules, era la dels períodes anteriors.

Però sobretot, perquè a més a més, la història contemporània era perillosa per als models discursius reaccionaris i tradicionals imperants: l'època contemporània era caracteritzada com una època plena de “convulsions”, de “inestabilitats”, de “revolucions”, etc. No s'estudiava el liberalisme ni la seua base social, perquè la ideologia hegemònica era bàsicament antiliberal. No s'estudiava el regeneracionisme social, cultural i polític estructurat al voltant del 98, i les seues manifestacions en les primeres dècades del segle XX, perquè suposava de forma directa o indirecta una crítica social i política a les “virtuts” de “l'Espanya eterna i diferent”. No s'estudiaven els grups socials ni els moviments socials, perquè la història social es veia com absolutament vinculada a ideologies “subversives”, o simplement –i això és absolutament simptomàtic– perquè no es pensava en aquests temes com objectes d'investigació.

I en tot cas, estava molt més legítimat i reconegut com més “històric”, dintre aquesta època, l'estudi del segle XIX –quasi sempre exclusiva-

ment els seus inicis— que no el del segle XX, que es veia com un present pròxim, immediat i perillós; i sobre el qual ja parlaven suficientment les autoritats.

I així, les escasses publicacions contemporaneistes dels anys quaranta es plantegen sempre des d'una òptica de la història com a història política positivista i bàsicament descriptiva, imbuïda de pensament conservador i nacional-catòlic, i en ocasions, clarament falangista.

No cal oblidar en aquest sentit, per fer-se idea de l'ambient acadèmic i ideològic dels primers moments —anys quaranta—, les referències contínues d'exaltació i lloança als càrrecs polítics que es fan a *Saitabi*: governadors civils —amb foto inclosa—, que actuen com a mecenes de la revista, i que són presentats com inqüestionables autoritats polítiques però també científiques, potser perquè en eixos anys, efectivament —com esdevenia i es deia també a l'època de Ferran VII—, l'absència de lloança podia pressuposar oposició, i fins i tot subversió.

En aquesta línia, que mostra la importància i el grau d'intransigència i d'intervenció política franquista a la Universitat del moment —aspecte a sovint oblidat o obviat— destaquen les intervencions dels càrrecs polítics en les commemoracions universitàries, entre les que podem assenyalar com exemple la feta pel governador civil de València en la festa de Sant Tomàs d'Aquino de 1944, amb un discurs absolutament feixista, i una providencialista i nacional-catòlica filosofia de la història. Malgrat l'extensió, pensem que és significatiu reproduir alguns fragments d'aquest discurs per copsar l'ambient acadèmic-polític del moment, quan es continuaven afusellant presos polítics, i quan tres anys abans havia estat afusellat a Paterna el mateix rector Peset:

Santo Tomás de Aquino surgió cuando se hacía indispensable marcar a sus contemporáneos y sucesores *el camino de la verdad...* y ya puede España, la tierra mejor dispuesta para el cultivo espiritual, aceptar y divulgar las doctrinas tomistas mejor que ningún otro pueblo... Los estudiantes universitarios, que son todos camaradas de la Falange en la España renovada por la espada, proclaman al autor de la *Summa* como Patrono. (...) Para la España de Franco, que quiere ante todo una *ciencia católica*, la presencia de Santo Tomás se hace consustancial... El árbol *Imperial de la Ciencia española* creció lozano en el jardín de la *catolicidad...* en un clima entrañablemente Nacional que el espíritu de nuestra *Cruzada* proyecta hacia un futuro de poderío ambicioso. Y esa es la Falange, la que encauza esa corriente de *Sabiduría Hispánica* (...) Hoy, como en los días calamitosos de la República, la Falange es la gran fuerza ideológica (...) Unidad física y metafísica

de las tierras y de los hombres, como deseamos todos los falangistas esperanzados en Franco (...) Camaradas del Sindicato Español Universitario de Valencia: España, como en los buenos años de su señorío imperial, marcha de nuevo por los cauces reales de su vieja catolicidad.¹

És a dir, el falangisme i el nacional-catolicisme del moment és en si mateix suficientment ideologitzat i agressiu des del punt de vista de l'explicació del present i del passat immediatament anterior, com per a no necessitar ni voler un cultiu específic de la contemporaneïtat com a disciplina pròpia: el que es vol, en un sentit molt més ambiciós, és "*renacionalizar la ciencia española*", com s'assenyala, citant Menéndez Pelayo, al ressenyar-se l'obertura del curs 1944-45.

A tots aquests elements s'afegeix el fet de que en l'organització acadèmica del moment, com veiem abans, els catedràtics ho són d'Història Moderna i Contemporània a la vegada, i depenia de la seua voluntat o interès el perfilar-se, o no, com a contemporaneistes o com a modernistes, fins i tot poden no ser investigadors de cap d'aquestes especialitats, o simplement no publicar res.

És aquest l'ambient universitari dels anys quaranta, en el qual els catedràtics de la Universitat de València vinculats a l'època contemporània són Pablo Álvarez Rubiano, catedràtic d'història Moderna i Contemporània d'Espanya entre 1944 i 1958, i Rafael Calvo Serer, catedràtic d'Història General Moderna i Contemporània entre 1942 i 1946. Després, José María Jover marcarà un canvi qualitatiu i quantitatiu en la presència de la disciplina entre 1949/50 i 1964.

Una anàlisi més concreta de *Saitabi* mostra que, als primers moments d'aquesta etapa, els treballs d'història contemporània apareixen molt escassament. Als quatre exemplars de la revista que corresponen a l'any de 1944, pràcticament no n'hi han articles de contemporània ni ressenyes de llibres o revistes dedicades a aquest període; però sí que trobem, en canvi, significatives ressenyes de conferències on s'arreplega la mentalitat de l'època:

Només com exemple, podem citar la ressenya sobre la conferència impartida el 21 de gener de 1944 en el Instituto Médico Valenciano sobre *Historia de la Clínica Moderna* pel Dr. Laín Entralgo, en aquells moments Consejero Nacional de F.E.T. y J.O.N.S., i considerat per l'autor de la res-

¹ Discurs pronunciat pel Governador Civil de València en el paranimf de la Universitat. *Saitabi* n° 11, gener-març 1944, pp. 62-64.

senya, Mario Hernández, com “uno de nuestros actuales valores nacionales”. Crida l’atenció el símil utilitzat pel ressenyant, en explicar com el conferenciant donava una

rápida y clara visión de la verdad, que nos lleva a rechazar la mentira que se nos presenta *como una figura de mujer que exteriormente se nos aparece llena de encantos y gracias, pero que interiormente no es más que un nido de víboras, podredumbre e inmundicia*²

Aquestes poques paraules manifesten una perspectiva essencialista, reaccionària i misògina, en la qual, seguint els models simbòlics tradicionals a l’ús, s’associa la mentida a la feminitat, als “encants” femenins i a la imatge de la dona, identificant-la amb el mal, la “víbora”, la serp o el dimoni finalment, com s’ha fet històricament en el catolicisme tradicional. Tot un símbol de com s’entenia, a l’Acadèmia de l’època, el coneixement científic i a qui estava associat o no aquest coneixement.

Tampoc l’any 1945 es publiquen a *Saitabi* articles dedicats a la història contemporània, i tan sols comencen a aparèixer referències a articles contemporaneistes publicats a altres revistes, dintre de la secció “La Història en las Revistas” portada per Camarena Mahiques. A aquesta secció, a l’apartat dedicat a la història contemporània, es fan tres ressenyes dedicades, com no podia ser d’altra manera, a articles d’història política i al segle XIX, seguint els trets temàtics que hem comentat abans: la primera està dedicada a dos articles sobre la batalla de Trafalgar, la segona és una ressenya referida a articles sobre les guerres carlines des d’un punt de mira bàsicament bèl·lic: la batalla de Larremiar de 1835, i als moviments de tropes de 1873 al Bidasoa. El tercer comentari està centrat en un article de Federico Suárez publicat a la *Revista de Estudios Políticos* i dedicat a Calomarde i la derogació de la Pragmàtica. Així, la imatge inicial de la història contemporània és exclusivament la d’una història política-bèl·lica, i sempre referida al segle XIX.

I l’escassa segona referència a l’època contemporània en aquests primers anys és la que es produeix indirectament, no com article contemporaneista, sinó a la secció que apareix a aquest any 1945 –en el número 18 de la revista– dedicada al cinema històric, i signada per Tomás Escribano: el film que es comenta és el de Frank Lloyd *Una nación en marcha*, que

² M.H.S. (presumiblement Mario Hernández): Conferència del Dr. Laín Entralgo en el Instituto Médico Valenciano, en *Saitabi* n° 11, 1944, p. 71.

tracta sobre la història dels Estats Units en els anys de l'annexió de Califòrnia i Texas i de la guerra de Secessió.³

Curiosament, dintre aquesta mancança d'estudis i de referències cap a l'època contemporània en la dècada dels quaranta, crida poderosament l'atenció un article, per la seua excepcionalitat i pel contrast que representa respecte als discursos oficials i grisos anàlisis històrics del moment, bé laudatoris de la ideologia políticament dominant o bé simplement anecdòtics. Es tracta d'un article publicat a *Saitabi* l'any 1946 –any al que, per a variar, tampoc n'hi ha a *Saitabi* cap altre article contemporaneista–, escrit no per un professor universitari, sinó pel President de l'*Asociación Cultural Grecoespañola*, de qui no sabem més que el seu nom, Eugenio Láscaris Comneno, i del qual seria interessant i curiós investigar i obtenir més referències biogràfiques del personatge. L'article porta el títol de “La resistencia intelectual en Grecia durante la pasada contienda mundial”.⁴

És cert que ja estava finalitzada la segona guerra mundial, i que l'aposta del règim franquista pels països feixistes havia donat lloc a una reconducció dels discursos oficials i acadèmics des d'una anterior exaltació d'Alemanya i Itàlia a, si més no, un silenci contemporitzador. Però aquest article sembla el d'un franc tirador que ha escapat als mecanismes de la censura vigents per a qualsevol publicació dels anys quaranta, o bé probablement no va ser llegit pel director o consell de redacció de la revista.

L'article és un al·legat i una lloança a favor de la resistència i de la lluita clandestina grega contra l'ocupació alemanya des del 1941 fins el final de la guerra, on es parla de la voluntat popular d'enfrontament als feixistes, basada en “l'aliança del poble i els intel·lectuals”.

Significativament, al text són contínues les referències a la responsabilitat política i al paper d'oposició que els intel·lectuals poden desenvolupar respecte dels poders polítics i els règims autoritaris. I en aquest sentit, els possibles paral·lelismes i comparacions respecte a la diferent actuació de les autoritats acadèmiques a Espanya en aquells moments era evident. I més en una conjuntura en què encara semblava, des d'una perspectiva internacional, que el següent règim autoritari que cauria seria el franquista. Així, respecte al comportament dels intel·lectuals grecs diu l'autor:

³ J. Camarena Mahiques: La Historia en las revistas. Edad Contemporánea, en *Saitabi* n° 17, juliol-setembre 1945, pp. 179-184; i T. Escribano Vidal: Crónica. El film histórico, en *Saitabi* n° 18, octubre-desembre 1945, pp. 290-292.

⁴ E. Láscaris Comneno: La resistencia intelectual en Grecia durante la pasada contienda mundial, en *Saitabi* n° 22, any VI, volum IV, octubre-desembre 1946, pp. 281-284.

Los sabios también rompen todo lazo intelectual con Alemania e Italia, hasta los mismos que tenían cultura alemana. El director del Museo Nacional, Karoussos, inmediatamente envió su dimisión como miembro del Instituto Arqueológico Alemán. *Hasta lo que hubiera parecido inocente y pacífica colaboración cultural no ha podido suscitar dudas a ninguna conciencia griega, pues a la resistencia encarnizada nacional se había unido la resistencia espiritual.* En la primavera de 1942, Atenas era la primera capital que resistía en Europa. Los obreros, los estudiantes y los artistas fueron los primeros en oponerla... Los teatros habían sido transformados en talleres de prensa clandestina con la colaboración de todo el personal técnico... El rector de la Universidad, Zakhintinos, rehusa inaugurar el año académico...⁵

Tota la resta de l'article manté aquest to de resistència i subversió contra l'ocupació feixista, i de lloança de l'actitud heroica i no col·laboracionista portada a terme per intel·lectuals i artistes. I això, malgrat el canvi en la política oficial del règim franquista que va suposar el resultat de la guerra, xocava frontalment amb la cultura oficialista, absolutament insípida quan no laudatòria de les "essències imperials", i absolutament sotmesa al "sentit comú" benpensant, vigent en el reduït món acadèmic d'aleshores.

És en definitiva, un article de temàtica absolutament contemporània, de la història present del moment, que clarament sembla haver-se "colat" a la censura omnipresent en qualsevol publicació dels anys quaranta, i per suposat, al control del també omnipresent director de *Saitabi* i de la vida acadèmica dels anys quaranta, Manuel Ballesteros.

Tret aquest article, poc més es pot trobar al *Saitabi* d'aquesta dècada sobre publicacions contemporaneistes. Tan sols trobem en 1949 un article des de la visió de la història del dret. És de Diego Sevilla Andrés, i amb el títol de "La Constitución española de 1812 y la francesa del 91",⁶ planteja, des d'una perspectiva constitucionalista, una anàlisi de la constitució gaditana on insisteix en el caràcter autòcton i monàrquic d'aquesta, mantenint la tesi de que n'hi han significatives diferències entre la constitució espanyola i la francesa de 1791, que habitualment és considerada el seu model:

No ha habido reforma en que no se tache de espúrea imitación del extranjero, y sobre todo, *del pueblo francés que, por razones ob-*

⁵ Ibidem, p. 282.

⁶ Diego Sevilla Andrés: La Constitución española de 1812 y la francesa del 91, en *Saitabi* n° 33-34, any IX, T. VII, juliol-desembre 1949, pp. 212-234.

*vias, gozaba de universal adhesión entre nuestras clases populares. Este afrancesamiento ha sido empleado, de manera sistemática, contra la primera de nuestras Constituciones escritas, a la que unánimemente se desprecia como hija legítima de la francesa de 1791.*⁷

Front aquesta idea àmpliament estesa, tot l'article està dedicat a plantejar les diferències entre ambdues constitucions, sempre insistint en que la gaditana arreplega no sols plantejaments liberals, sinó també altres, procedents de les tradicions espanyoles, i sobretot, en absolut atemptatoris contra el principi monàrquic, a diferència de la francesa, clarament republicana. Així, per a Sevilla Andrés, la Constitució espanyola va intentar conjugar "las ideas tradicionales con los principios revolucionarios, tentativa extraña a la Constituyente francesa". La conclusió de l'article és la reivindicació de la Constitució gaditana com un intent de conjugar la contradicció, assenyalada pel mateix autor, entre sobirania nacional i monarquia:

...Queda puesto de relieve lo injusto de tenerla por copia servil de la francesa de 1791, o que tuvo por meta deshacer el edificio secular de la Monarquía española... *Pero ni el lobo y el cordero abreven en el mismo río, ni soberanía nacional y monarquía tienen cómoda convivencia.* Este objetivo, cuyo fracaso vemos hoy diáfano, es lo que prestó a la Constitución de Cádiz su éxito sin precedentes en el mundo. Era la Carta ideal para los pueblos que odiaban el *Ancien Régime*, y recordaban los desmanes de la soldadesca napoleónica, que aspiraban a un orden nuevo, sin perder para siempre los principios antiguos. Nuestra Ley fundamental es la primera postura moderada que nosotros conocemos, pues aunque recoge los principios de soberanía nacional y división de poderes, no olvida la existencia de una Monarquía de origen no popular, a la que reviste de atributos extraordinarios...⁸

En definitiva, la tesi al voltant de la qual gira tot el discurs de Sevilla Andrés és l'existència de principis tradicionals i clarament monàrquics en la constitució gaditana, que, "malgrat" la seua barreja amb principis liberals relatius a la sobirania nacional, la farien no rebujable, precisament per aqueixes característiques "nacionals" pròpies.

El final d'aquesta primera etapa, representat per la marxa de Ballesteros a Madrid l'any 1949, correspon a la publicació d'encara dos volums més de la revista, corresponents a 1950-1951 i a 1952-53, data en què de-

⁷ Ibidem, pp. 212-213.

⁸ Ibidem, pp. 233-234.

sapareix tota la resta de la dècada dels cinquanta. Aquests quatre anys *Saitabi* va funcionar sota la direcció del catedràtic d'història més antic en eixos moments que quedava a la Facultat, Álvarez Rubiano, apareixent-ne com a vicedirectors els altres dos catedràtics de la Facultat, acabats d'arribar a València l'any 1949: Julián San Valero y José María Jover.

Aquests dos darrers números de la primera etapa de *Saitabi*, amb la nova direcció, representen un cert canvi en els continguts dels articles i en els apartats i seccions de la revista: desapareixen les referències més directament oficialistes i d'intervencions polítiques anteriors, augmenten significativament les ressenyes de llibres especialitzats, i sobretot, comença a existir la història contemporània, encara que d'una manera molt tímida i escassa, quasi sempre referida al segle XIX, i de vegades clarament militant respecte als plantejaments tradicionals carregats d'ideologia conservadora.

Així, cal fer referència a un article que Federico Suárez –en eixos anys professor adjunt d'història universal antiga i medieval a la nostra Facultat– publica l'any 1950-51. L'article, baix el títol de “Un factor fundamental en la historia española del siglo XIX”,⁹ presenta una reflexió al voltant del carlisme com a fenomen històric, amb un fort contingut ideològic catòlic i tradicionalista, però amb comentaris interessants que avui curiosament coincidirien en determinats aspectes –per exemple, en la diferenciació entre carlisme i absolutisme– en algunes de les més recents valoracions de la problemàtica carlina.

Suárez fa una reivindicació històrica i a la vegada política del carlisme, criticant les versions donades en els manuals oficials d'història d'Espanya fets pels historiadors liberals del segle XIX i que corresponen, segons Suárez, al punt de mira dels règims i de les monarquies també liberals. Front a eixes versions, el carlisme seria “algo más de lo que corrientemente se supone, ya que no ha sido posible, dada la opinión existente, descubrir el papel que desempeña en la historia española”.¹⁰

L'autor comença cridant l'atenció sobre la permanència del moviment carlí al llarg de cent cinquanta anys:

...Es capaz de seguir viviendo lleno de calor y de contenido, cuando los partidos que le vencieron en las guerras y que tantas veces le dieron por acabado y muerto perecieron tiempo ha, después de transformarse cuantas veces fueron necesarias para adaptarse a las cir-

⁹ F. Suárez Verdeguer: Un factor fundamental en la historia española del XIX, en *Saitabi*, nº 35-38, any X, volum VIII, 1950-1951, pp. 100-115.

¹⁰ *Ibidem*, p. 100.

cunstancias del tiempo, y cuando incluso la misma monarquía liberal, que lo desplazó, ha desaparecido también... Un movimiento ideológico y político que, sin jefes de renombre, sin políticos de primera fila, sin minorías intelectuales, sin los recursos del Estado, es capaz de vivir casi ciento cincuenta años y al fin de ellos encontrarse tan pujante y vivo como al nacer...¹¹

L'admirada caracterització que fa Federico Suárez del carlisme, en el sentit de valorar la seua importància i el seu rerafons social, es completa en segon lloc amb una revisió de les diferents etapes històriques d'aquest –realisme, carlisme estricte i tradicionalisme–, on insisteix reiteradament en criticar la visió habitual –de la historiografia liberal– del carlisme com un fenomen retrògrad o fanàtic. Així dirà:

Hasta 1833 los autores emplean el término *realismo* para designar la tendencia política que aflora en las Cortes extraordinarias de 1810 a 1812, y *mantiene puntos de vista en todo distintos a los del antiguo régimen y a los de los liberales* (...) Una parte notable de los diputados apenas si hicieron otra cosa que adaptar el código que los revolucionarios franceses habían dado a su país. No tuvieron en cuenta que derrocaban todo aquello –ideas, tradiciones, cultura, libertades– por lo cual el pueblo estaba derramando su sangre. Pero no todos los diputados doceañistas eran hombres formados en la Ilustración. El *pueblo* tuvo quien defendiera los puntos de vista por los cuales hacía la guerra. En los discursos de Inguanzo, Ostolaza, Aquiniano, Borrull, Lázaro Dou y otros está la expresión oral de lo que luego serían los principios del carlismo.¹²

Així, Suárez reivindica una concepció del carlisme des dels seus orígens, allunyada “tant del liberalisme com de l'absolutisme”, i caracteritzada per recolzar-se particularment en la tradició catòlica i foral espanyola:

En el Manifiesto de 1814... no se trata de una invitación hecha al rey para que vuelva a gobernar según el patrón absolutista del XVIII, del antiguo régimen.... Lo que el manifiesto nos revela es *la disconformidad de los realistas con el antiguo régimen, con el sistema de gobierno que los liberales llaman absolutismo o despotismo y los realistas del Manifiesto apellidan despotismo ministerial*.¹³

¹¹ Ibidem, p. 101.

¹² Ibidem, p. 104.

¹³ Ibidem, p. 105.

En definitiva, per a l'autor és equivocada la consideració del carlisme com a tendència reaccionària i com a moviment conservador quan és, segons Federico Suárez, tot el contrari: "renovador i revolucionari", perquè limitava les atribucions del poder reial, propugnava reformes en l'administració, en les contribucions, etc.

Sembla evident l'admiració i la identificació ideològica de Suárez amb un discurs carlí visceralment antiliberal, dintre el qual, la revolució de 1868 és qualificada de totalment negativa, i reduïda a un "abajo lo existente". El missatge carlí era "l'únic", per a l'autor de l'article, que "en medio del caos que fue la monarquía liberal" sabia on anava i el que volia. Però a la vegada, es fa un discurs clarament antiabsolutista, que cerca els seus arrels en el catolicisme, en la defensa de les "essències" espanyoles, i en el manteniment de les llibertats forals, és a dir, en el que representa el model tradicionalista front a altres alternatives polítiques hegemòniques conformadores de la política oficial franquista del moment:

...El espíritu carlista es cristiano, y es pagano, esencialmente pagano, el absolutismo, como continuación del cesarismo antiguo (...) Carlos VII traza todo un programa de gobierno: (...), descentralización y libertades forales, municipio con vida propia, libertad que es reinado de las leyes, no liberalismo que es hijo de la protesta, una política económica y comercial proteccionista...¹⁴

És a dir, un programa foralista, conservador, catòlic, però diferent al model de l'Antic Règim. La conclusió que trau Suárez és que el carlisme és un moviment "renovador" davant la crisi de l'Estat absolut, diferenciat del liberalisme que és "innovador". I a la vegada, insisteix en caracteritzar-lo exclusivament com un moviment "popular" –"su fuerza estuvo siempre en el pueblo, los carlistas no hacen revoluciones sino guerras civiles..."–, sense entrar en cap reflexió al voltant dels sectors de les classes dominants que empentaren l'alternativa carlina.

Cal remarcar també que, malgrat aquesta identificació ideològica, l'autor evita entrar en cap moment en l'anàlisi de la participació carlina a la guerra civil recolzant la sublevació franquista, i per a no fer-ho, apel·la, ara sí, al tòpic de la necessària objectivitat històrica: "eso cae ya muy cerca de nosotros y es difícil ser objetivo en la apreciación".

Finalment, dintre d'aquesta primera aparició d'articles d'història contemporània –sempre referits al segle XIX, evidentment–, en el darrer

¹⁴ *Ibidem*, p. 113.

volum d'aquesta primera etapa de *Saitabi*, es publica un article contemporaneista signat per María Palop Marín titulat "Breve reseña del sitio y toma de Valencia por el general Suchet (1812)".¹⁵ En ell l'autora fa un estudi descriptiu dels fets polítics i bèl·lics de la Guerra del Francès, on les informacions generals i tradicionals sobre aquest tema típic de la història decimonònica, comencen a completar-se amb una investigació de fonts valencianes –aspecte fins a eixos moments escassament considerat–, ja que utilitza exemplars del *Diario de Valencia* de 1811 i 1812 on s'arreglen les crides de resistència a les tropes de Suchet, i la formació de partides de guerrillers, analitzant-se la qüestió en termes com "el pueblo valenciano", la "resistencia popular", etc. És a dir, comença molt poc a poc, i molt tímidament, a estudiar-se la història contemporània, i a partir d'una visió que comença a no ser exclusivament d'història política oficial, sinó simplement positivista i descriptiva de fonts primàries.

Aquesta primera historiografia valenciana de la postguerra té el seu punt definitiu d'inflexió amb l'arribada de José María Jover a València com a catedràtic l'any 1950, i específicament, amb la publicació l'any 1952 –al mateix temps que es tancava la primera etapa de *Saitabi*– de la conferència d'aquest titulada "Conciencia burguesa y conciencia obrera en la España contemporánea".¹⁶

Com recorden les persones que van ser alumnes i deixebles seus, el magisteri, les reflexions i la renovació de plantejaments historiogràfics que va representar Jover, enllaçaven d'alguna manera en altres propostes renovadores europees des del punt de vista historiogràfic com podia ser la d'Annals. Així, Jover va començar ja aquests anys a parlar de la necessitat d'una història "integral", no sols política, sinó també econòmica, social i cultural, com elements que calia interrelacionar en el conjunt del procés històric.

Concretament, l'article "Conciencia burguesa y conciencia obrera..." va representar un clar trencament temàtic amb els discursos i les referències ideològiques dels quals partia la història oficial dels anys quaranta, però no sols això, sinó que constituïa un exemple de la postura de Jover al voltant de que hauria d'estudiar la història com a disciplina: no sols els

¹⁵ María Palop Marín: Breve reseña del sitio y toma de Valencia por el general Suchet (1812), en *Saitabi*, n° 39-40, any XI, 1952-53, volum IX, pp. 54-66.

¹⁶ José María Jover: Conciencia burguesa y conciencia obrera en la España contemporánea. Conferència llegida a l'Ateneo de Madrid el 30 d'abril de 1951. Publicada en *Política, Diplomacia y Humanismo Popular en la España del siglo XIX*. Madrid, Turner, 1976, pp. 45-82. (1ª ed. Madrid, Ateneo, Colección "O crece o muere", n° 6, Madrid, 1952).

“fets”, sinó també les idees, els comportaments, les mentalitats, les civilitzacions, etc. I açò arrellegant no sols l'experiència de les classes dominants –“conciencia burguesa”– sinó també de les classes populars –“conciencia obrera”, “el pueblo”, artesans, obrers, camperols, etc., en paraules de Jover–.

És a dir, començava a parlar-se, en 1951 i 1952, de grups socials diferents, i de mentalitats diferents segons la procedència social, de participació en la vida política de les classes populars, de la diferent significació del concepte de “llibertat”, “revolució” o “Constitució” per a la burgesia i per a les classes treballadores. Un exemple d'aquesta anàlisi seria el següent:

Para los sesudos teóricos de la política, para Rafael Domínguez, v. gr., no hubo, hablando en puridad, revolución en el 68, por cuanto no cambió con la Septembrina lo sustancial de nuestras instituciones parlamentarias. Ahora bien, para el pueblo, sin embargo, la del 68 fue por antonomasia, la Revolución. Porque en aquel septiembre hubo desorden y tiros. Y porque, como alguien escribirá en *El cohe-te*, “Yo era siervo de Isabel –reina constitucional; –hoy es ella una emigrada, –y yo soy mi majestad”.¹⁷

En definitiva, parlar per a l'època contemporània d'història social, d'història de les mentalitats i de classes socials, representava un trencament ideològic i metodològic amb una història “oficial”, i de vegades, amb una història contemporània inexistent, absent, que havia caracteritzat el franquisme a la Universitat al llarg de tots els anys quaranta, i també durant bona part dels cinquanta, que es caracteritzarien com una transició gradual cap a l'etapa historiogràficament diferent que va representar la dècada dels seixanta, i que ja queda fora de la nostra reflexió.

Però durant molts anys, l'època contemporània va ser, com hem vist, invisible, la gran absent, bé per perillosa, bé perquè, en la pràctica, la història contemporània es feia exclusivament des de la política, i amb implicacions polítiques directes, per aquells que no havien estat represaliats, exiliats o afusellats, amb el consegüent desert intel·lectual que va caracteritzar la fosca universitat posterior al triomf franquista.

¹⁷ *Ibidem*, p. 62.

